

**II Міжнародна науково-практична конференція
ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ**

якостей учнів, активізують розумову діяльність. За інноваційними технологіями навчання майбутнє професійно - технічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Завієна Н. Комп'ютеризація освіти в психолого-педагогічній літературі / Н. Завієна // Рідна школа. – 1999. – № 7-8. – С. 59-62.
2. Івашко Л. М. Освітнянський простір як об'єкт впровадження нових інформаційних технологій / Л. М. Івашко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2007. – Вип. 25. – С. 132-139.
3. Касьян В. А. Інформаційні технології навчання у професійно-технічних закладах / В. А. Касьян, О. І. Яковлев // Безпека життєдіяльності. – 2006. – №1. – С. 38-41.
4. Стрельников В. Ю. Інформаційні технології навчання / В. Ю. Стрельников // Проблеми освіти. – 2004. – №35. – С.84-85.

*Науковий керівник: Калениченко Р.А.,
канд. психол. наук, доцент*

УДК 159.9.351(043.2)

Євтушенко В.І.
Національна академія внутрішніх справ, Київ

**ПРОФЕСІЙНА САМОСВІДОМІСТЬ МАЙБУТНІХ
СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК СКЛАДОВА
ЇХ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ**

Як відомо, професійне самовизначення полягає в усвідомленні майбутніми фахівцями відповідності своїх можливостей психологічним вимогам обраної професії, своєї ролі в системі соціальних відносин і своєї відповідальності за виконання зобов'язань, що виникають внаслідок зробленого вибору. На сьогодні невідповідність між суб'єктивними уявленнями про певну професійну діяльність та реальністю зазвичай призводить до того, що вже на першому курсі навчання у ВНЗ студенти незадоволені своїм професійним вибором і як наслідок, – зниження пізнавального й професійного інтересу та відмова працювати за обраним фахом.

Необхідною умовою зростання особистості як фахівця є саме її самовизначення у професійній діяльності. Комплекс проблем, пов'язаних із

II Міжнародна науково-практична конференція ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

вибором майбутньої професії, визначенням ставлення до неї у психології описують поняттям «професійного самовизначення». Психологічний зміст процесу професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників полягає не лише у формуванні спрямованості на вибір їх професії, а й у пошуку суб'єктивних причин свого вибору, оскільки перед особистістю постійно виникають проблеми, що вимагають від неї визначення свого ставлення до професії, аналізу та рефлексії власних професійних досягнень, прийняття рішення про вибір професії чи її зміну.

Вітчизняні і зарубіжні вчені (Б. Г. Ананьєв, У. Джеймс, О. М. Леонтьєв, В. С. Мерлін, Д. Роджерс та ін.) розглядають самосвідомість як внутрішнє «ядро» особистості або як її свідоме джерело. Це підкреслює фундаментальну роль свідомості і досвіду життєдіяльності людини, активності особистості у формуванні себе, єдність особистісного і професійного розвитку. Формування самосвідомості пов'язується з процесом індивідуалізації, з процесом зростання сил і цілісності особистості (Л. С. Виготський, Л. І. Божович, С. Л. Рубінштейн).

На відміну від самосвідомості взагалі, професійна самосвідомість більш специфічна за своїм змістом. Якщо самосвідомість формується в життєдіяльності та спілкуванні з навколишніми людьми і є результатом пізнання себе, своїх дій, психічних якостей тощо, то професійна самосвідомість – це проєкція всіх структурних компонентів самосвідомості на професійну діяльність.

У професійній самосвідомості міститься розуміння саме тих властивостей і якостей, які необхідні для успішного виконання професійної діяльності, тобто професійно важливих якостей. Для різних професій ці якості будуть різними, але ступінь їх усвідомлення помітно впливає на хід виконання діяльності та впевненість у собі. Через це невід'ємним компонентом професійного самовизначення соціальних працівників є професійна самосвідомість, тобто усвідомлення власних особистісних особливостей, рівня сформованості професійних здібностей і професійно важливих якостей та міри їх відповідності необхідному для майбутньої професії рівню.

У психологічній науці питаннями самовизначення особистості займалися К. О. Абульханова-Славська, М.Й. Боришевський, Г. С. Костюк, О. М. Леонтьєв, С. Д. Максименко, А. Маслоу, К. Роджерс, С. Л. Рубінштейн та інші. Проблема професійного самовизначення була проаналізована у працях численних зарубіжних і вітчизняних дослідників, а саме: І. В. Дубровіна, Е. Ф. Зеєр, І. А. Зимова, Е. М. Іванова, Є. А. Климов, Н. І. Кузьміна, А. К. Маркова, М. С. Пряжников, С. М. Чистякова, В. І. Слободчиков та інші.

А. К. Маркова зазначає, що самовизначення – це складний, багатоступінчастий процес розвитку людини, структурними елементами якого є

II Міжнародна науково-практична конференція ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

різні види самовизначення – особистісне, соціальне, професійне та інші. Ці види самовизначення постійно взаємодіють.

Особистісне і професійне самовизначення стали предметом детального дослідження М. С. Пряжнікова. Підкреслюючи нерозривний зв'язок професійного самовизначення із самореалізацією людини в інших сферах життя, він зазначає, що «сутністю професійного самовизначення є самостійне і усвідомлене знаходження смислів виконуваної роботи і всієї життєдіяльності в конкретній культурно-історичній (соціально-економічній) ситуації».

Аналізуючи потенційні можливості самореалізації особистості М. С. Пряжніков пропонує сім типів її самовизначення: самовизначення у конкретній трудовій функції; самовизначення на конкретному трудовому посту; самовизначення на рівні конкретної спеціальності; самовизначення у конкретній професії; життєве самовизначення; особистісне самовизначення; самовизначення особистості в культурі (як вищий прояв особистісного самовизначення).

С. М. Чистякова розглядала професійне самовизначення як процес формування особистістю свого ставлення до професійно-трудового середовища і спосіб її самореалізації, складову частину цілісного життєвого самовизначення. Дослідниця зазначала, що процес узгодження внутрішньоособистісних і соціально-професійних потреб не закінчується професійним навчанням за обраною спеціальністю, а відбувається впродовж усієї професійної діяльності.

При виділенні структури професійного самовизначення О. М. Борисовою були виявлені такі його складові елементи: 1) мотиваційна сфера особистості; 2) професійні здібності; 3) індивідуально-типологічні особливості; 4) самосвідомість особистості; 5) соціальний статус людини. Обґрунтовуючи самосвідомість як складову професійного самовизначення, дослідниця підкреслює, що адекватні знання про себе, свої можливості, здібності, ціннісні орієнтації дозволяють вибирати найбільш підходящі сфери діяльності, а досягнуті у професії успіхи або невдачі, у свою чергу, коректують уявлення людини про себе, впливають на самооцінку, рівень домагань і самосвідомість у цілому.

У процесі навчально-професійної діяльності особистість набуває і розвиває уявлення про майбутню професію і свої можливості в ній. Спочатку у свідомості виникає ідеальний «Я-образ» (еталон особистості-професіонала), потім з'являється суперечність між реальним «Я-образом» і еталоном особистості-професіонала. У результаті вирішення суперечності з'являється і розвивається «Я-образ» особистості як суб'єкта майбутньої професійної діяльності. Розвиваючись як суб'єкт професійної діяльності і формуючи ставлення до себе

**II Міжнародна науково-практична конференція
ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ**

(як до професіонала), людина формується як особистість та як майбутній професіонал.

Професійна самосвідомість формується на початкових етапах професійного самовизначення і надалі визначає особливості просування людини у професії та можливості її особистісної і професійної самореалізації. Таким чином, структура професійної самосвідомості включає уявлення людини про себе як про члена професійного співтовариства, носія професійної культури, в тому числі певних професійних норм, правил, традицій даної професійної групи. В ці уявлення включаються й характеристики людини, що визначають успішність її діяльності. До них відносять професійно важливі якості, якими можуть виступати індивідуально-психологічні властивості й ставлення особистості.

Оскільки професійна самосвідомість детермінує розвиток суб'єкта професійної діяльності та є необхідним компонентом її успішного здійснення, важливе значення має дослідження її особливостей і визначення можливостей її формування у процесі професійного навчання майбутніх соціальних працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисова Е. М. Профессиональное самоопределение: личностный аспект: дисс. : д-ра психол. наук: 19.00.07 / Е. М. Борисова. – М., 1995. – 411 с.
2. Вітківська О. І. Професійне самовизначення як життєва проблема особистості / О. І. Вітківська // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 3. – С. 171-179.
3. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Междунар. гуманит. фонд «Знание», 1996. – 312 с.
4. Поддубная А. В. Структура и механизмы становления профессионального самосознания / А. В. Поддубная // Психология и жизнь. Сборник научных трудов МОСУ. Выпуск №1. – М. : МОСУ, РПО, 2000. – С. 53-57.
5. Профессиональное самоопределение и профессиональная карьера молодежи / Под ред. С. Н. Чистяковой. – М. : РАО, 1993. – 89 с.
6. Пряжников Н. С. Профессиональное и личностное самоопределение: пособие / Н. С. Пряжников. – М. : Институт практической психологии; Воронеж : МОДЭК, 1996. – 256 с.